

ספרי' - אוצר החסידים - ליובאוויטש

היכל תשיעי
קובץ שלשלת האור
שער שלישי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

ויצא

(חלק בה שיחה א)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושש לבריאה

מחזור הראשון של לימוד הלקוטי שיחות
שבוע פרשת ויצא, ג"ט כסלו, ה'תשפ"ו (א)

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2025
by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY®
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

ויצא

לאחרי הלימוד מיעקב, ממשיך רבינו הזקן: „לפיכך אין הפועל רשאי לעשות מלאכה בלילה ולהשכיר עצמו ביום וכן אין האדם רשאי לעשות מלאכה בבהמתו בלילה⁶ ולהשכירה ביום ואין הפועל רשאי להרעוב ולסגף עצמו⁷ שהרי מחליש כחו ולא יוכל לעשות מלאכת בעל הבית בכח“.

דינים אלו („אין הפועל רשאי כו“) הובאו גם ברמב“ם⁸, אבל שם באו בהלכה הקודמת⁹, לפני¹⁰ דבריו „כדרך שמוזהר בעה"ב שלא יגזול כו“.

ב. לכאורה הי' אפשר לומר, שהשינוי הוא (לא בתוכן, אלא) רק

א. פסק הרמב"ם בסוף הלכות שכירות: „כדרך שמוזהר בעה"ב שלא יגזול שכר עני ולא יעכבנו כך העני מוזהר שלא יגזול מלאכת בעה"ב ויבטל מעט בכאן ומעט בכאן ומוציא כל היום במרמה אלא חייב לדקדק על עצמו בזמן . . . וכן חייב לעבוד בכל כחו שהרי יעקב הצדיק אמר² כי בכל כחי עבדתי את אביכן. לפיכך נטל שכר זאת אף בעולם הזה שנאמר³ ויפרוץ האיש מאד מאד“.

דין זה הובא גם בשו"ע אדמו"ר הזקן⁴, וזה לשונו: „וכדרך שבעל הבית מוזהר שלא לגזול שכר העני ולא לאחרו כך העני מוזהר שלא יבטל מלאכת בעה"ב ויבטל מעט כאן ומעט כאן ומוציא כל היום במרמה אלא חייב לדקדק על עצמו בזמן . . . וכן חייב לעבוד בכל כחו שהרי יעקב הצדיק אמר כי בכל כחי עבדתי את אביכן לפיכך נטל שכרו אף בעולם הזה שנאמר ויפרוץ האיש מאד מאד“.

בהשקפה ראשונה נראה, שרבינו הזקן מעתיק את לשון הרמב"ם (בשינויים קלים) ותו לא. אבל כד דייקת שפיר נמצא שינוי עיקרי⁵ בשו"ע אדמו"ר הזקן:

(1) פי"ג ה"ז.

(2) פרשתנו לא.ו.

(3) שם ל. מג.

(4) חלק חו"מ הלכות שאלה ושכירות וחסומה

סעיף כ.

(5) השינוי שברמב"ם מתחיל ההלכה „כדרך“,

ובשו"ע אדה"ו „וכדרך“ – יש לומר, כי בשו"ע אדה"ו בא בהמשך להלכות הסמוכות לפני

(באותו הסימן) שבהן מדובר על האזהרה „שלא יגזול שכר העני ולא לאחרו“; משא"כ ברמב"ם כתב עד"ז לא בפרק זה, כ"א לפניו – בפ"א שם, ותחלת ההלכה (ה"ז) „כדרך שמוזהר“ – באה כסיום כל הלכות שכירות.

(6) ברמב"ם (שם ה"ו) „או לדוש בפרתו ערבית ולהשכירה שחרית“ – ועד"ז הוא בסמ"ג דלקמן הערה 20 (ובתוספתא שבהערה 8 „לחרוש“ (וכ"ה ברי"ף ב"מ פ"ז (פט, א) וברא"ש שם ס"ג)). ובירושלמי (שבהערה 8) „לא יחרוש אדם בפרתו בלילה וישכירנו ביום“. ולכאורה הוי שינוי בדין, אם האיטור הוא דוקא כשעובד בלילה או רק בערבית – ראה חסדי דוד לתוספתא שם.

(7) ברמב"ם שם מוסיף: ומאכיל מזונותיו לבניו. ועד"ז הוא בטושו"ע שבהערה 10. והוא ככתוספתא שם. אבל בירושלמי שם ליתא תיבות אלו.

(8) ומקורם בתוספתא ב"מ פ"ח, ב; ירושלמי דמאי פ"ז ה"ג – כנסמן במ"מ והגה"מ לרמב"ם שם.

(9) ה"ו.

(10) וכ"ה בטושו"ע (ולבוש) חו"מ ס"ט שלז – (א) שהם בני הלכות; (ב) „אין הפועל כו“ הוא (ס"ט) לפני (ס"ב) „מוזהר הפועל שלא יבטל כו“.

בסדר הדברים, בהתאם לחילוק בין ספר הרמב"ם לשו"ע אדה"ז:

הרמב"ם¹¹ כתב את ספרו „הלכות הלכות”¹² – בלי טעמי ההלכות,¹³ משא"כ רבינו הזקן כתב שולחנו „הלכות בטעמיהן”¹⁴ דוקא.

ולכן: רבינו הזקן מסדר את ההלכות באופן המגלה ומבאר את טעם והגדרת ההלכות, ולכן הביא את כל הדינים בסעיף אחד, לאחרי הקדמה כללית ולכולן: „וכדרך שבעה"ב מוזהר כו' כך העני מוזהר שלא יבטל מלאכת בעה"ב” – שזהו הגדר של כל דינים אלו.

ובדינים אלו גופא, קבע תחילה את האזהרה והחיוב „לדקדק על עצמו בזמן . . . וכן חייב לעבוד בכל כחו”, ולאחרי זה הביא את האיסור המסובב מזה גם בנוגע לזמן המלאכה – „אין הפועל רשאי לעשות מלאכה בלילה וכו'”.

משא"כ הרמב"ם בא בעיקר להודיע את פסק ההלכה, ולכן דרכו לסדר את ההלכות לפי סדר זמן חיובן: תחילה האיסור הבא קודם זמן המלאכה בפועל („אין הפועל רשאי כו'”), ורק לאחרי זה האזהרות שבזמן המלאכה גופא – „חייב לדקדק על עצמו בזמן . . . וכן חייב לעבוד בכל כחו”.

[ונוסף לזה: הדינים „אין הפועל רשאי כו'” הם המשך לעניני „מרמה” (לכאורה) שמוותר לפועל לעשותם, כמו

שכתב הרמב"ם לעיל¹⁵ – „ורשאין פועלין”¹⁶ לטבול¹⁷ פתן בציר כו'”, ועל זה מוסיף הרמב"ם וממשיך: „אבל אין הפועל רשאי כו'”¹⁸].

אבל כד דייקת אין זה ביאור מספיק בנדון דידן¹⁹. דמזה שפתח הרמב"ם את ההלכה האחרונה בהקדמה: „כדרך שמוזהר בעה"ב שלא יגזול שכר עני

(15) וזה גופא בא בהמשך לתחלת ההלכה „רשאי בעל הפרה להרעבי פרתו ולסגפה כדי שתאכל הרבה מן הדייש ורשאי השוכר להאכילה פקיעי עמיר כו'”, שהוא בהמשך והסיום דהפרק שבו מדובר בדני לא תחסום שור בדישו.

משא"כ בשו"ע אדה"ז בא סעיף זה בהמשך לפרטי דיני לא תלין כו' של פועל (וכיו"ב); ודיני לא תחסום, וכן הדינים שהפועל אוכל בשעת מלאכתו – כתב לרא"ז (סכ"ב ואילך).

ובשו"ע המחבר דינים אלו בנוגע לפועל הם הסיום דסימן (שלו) „דין אכילת פועל בשעת מלאכה ממה אוכל או מתי אוכל”, והסימן שלאח"ז (שלו) – „דין אכילת בהמה בשעת מלאכה ואסור חסימתה”, והסימן שלאח"ז (שלו) – „לתת שכר אדם ובהמה וכלים בזמנו ומתי זמנו”. ואכ"מ.

(16) כן הוא בדפוסים שלפנינו ברמב"ם ובתוספתא שם. ב"מ פט, סעי"א (רי"ף שם. רא"ש שם ס"ג). אבל בשו"ע אדה"ז (שם סכ"ד) הפועל רשאי לטבול פתו (וכבטשו"ע שם סט"ו). ועד"ז הוא השינוי (בין לשון יחיד ול' רבים) בהבא לפני"ז ברמב"ם: ברמב"ם שם „רשאי בעה"ב להשקות פועלים” (וכ"ה בשאר מקומות הנ"ל) ובשו"ע אדה"ז שם „להשקותו” (ע"ד בטושו"ע שם „להשקות את הפועל”).

(17) כ"ה בגמ' שם. רא"ש שם. טושו"ע (ושו"ע אדה"ז) שם. אבל בתוספתא שם „לאכול”.

(18) ולהעיר שבתוספתא שם באים בהלכה א', אבל בסדר הפוך – מתחיל בהאיסור „אין הפועל רשאי כו'” ואח"כ – „רשאין פועלין לאכול פיתן בציר כדי שיאכלו כו'”.

(19) בנוגע השינוי דהרמב"ם ואדה"ז. – אבל אפ"ל כן בנוגע לשו"ע המחבר, שאינו מתחיל ההלכה „כדרך שמוזהר בעה"ב כו'” כברמב"ם. ובפרט ששו"ע המחבר עיקרו הוא מנעשה הדינים, ולא כברמב"ם שבעיקר הוא (גם) ספר ידיעת ההלכות – ראה לקו"ש חט"ו ע' 374. ועוד.

(11) וכן שו"ע המחבר.

(12) רמב"ם בהקדמתו לספר היד.

(13) ראה קו"א בשו"ע אדה"ז הל' ת"ת רפ"ב.

(14) „הקדמת הרבנים בני הגאון המחבר ז"ל” לשו"ע אדה"ז.

(א) ספר הרמב"ם הרי הוא ספר של „הלכות הלכות” (כנ"ל). ובמה נוגע להלכה הסיוס „לפיכך נטל שכר זאת אף בעולם הזה כו"?

ודוחק לומר שהרמב"ם הביא זאת רק כדי לסיים (את הלכות שכירות) בדבר טוב – שהרי [נוסף לזה שלא בכל פ"ג ההלכות²¹ שבספר היד מצינו שהרמב"ם מסיים בדבר טוב, הנה עוד ועיקר]: לשון זו מובאת גם בטור ושולחן ערוך, אבל לא בסיוס הלכות אלו. ויתירה מזו: בשו"ע אדה"ז באים הדברים באמצע סעיף!

(ב) יתר על כן: בהוספה זו, לכאורה, סותר הרמב"ם²² את עצמו מיני' ובי': בתחילה הביא ראי' מיעקב שמוטל חיוב על הפועל לעבוד בכל כחו, „שהרי יעקב הצדיק אמר כי בכל כחי עבדתי את אביכך”, אבל בהמשך דבריו „לפיכך נטל שכר זאת אף בעולם הזה כו" הרי הוא מבטל (מחליש עכ"פ) את הראי', שהרי מזה משמע שאין זה חיוב, כי אם הנהגה (צדקות) מיוחדת דיעקב, ובעבור זה שכרו מיוחד – „נטל שכר זאת אף בעולם הזה”.

142 ג) מהי הלשון „שהרי” – ולא בלשון הרגילה יותר „שנאמר” או „כמו שנאמר” וכיו"ב?

ד) לשון „הצדיק”, שאינה לשון רגילה (בשם התואר) ברמב"ם²³, ולכל

כו' כך העני מוזהר שלא יגזול מלאכת בעה"ב – אע"פ שכבר הודיע להדיא בהלכה הקודמת ש„גזול מלאכתו של בעה"ב” אסור – מוכח, שאין זו רק הוספה מצד שינוי בזמן ובמעשה האיסור, אלא גדר אחר הוא.

כלומר: לשיטת רבינו הזקן, שהדינים „אין הפועל רשאי כו" באים תיכף בהמשך ישר לחיוב „לעבוד בכל כחו” (אשר „לפיכך אין הפועל רשאי כו"”), נמצא, שדינים אלו מסתעפים מן החיוב לעבוד בכל כחו; משא"כ להרמב"ם, שכתב דינים אלו בהלכה קודמת, הרי זה דין נפרד ואיסור בפני עצמו.

והנה ענין זה כפי שהובא בשו"ע אדה"ז – שפרטי הדינים „אין הפועל רשאי כו"” שייכים לחיוב „לעבוד בכל כחו” (שנלמד מיעקב) – מפורש בסמ"ג²⁰;

אבל צריך עיון וביאור: מהי ההסברה בב' השיטות הללו, אם הדינים הנ"ל הם תוצאה של החיוב „לעבוד בכל כחו”, או שזהו דין בפני עצמו?

ג. ויובן בהקדם הביאור בלימוד הנ"ל (ברמב"ם) מיעקב: וכן חייב לעבוד בכל כחו שהרי יעקב הצדיק אמר כי בכל כחי עבדתי את אביכך. לפיכך נטל שכר זאת אף בעולם הזה שנאמר ויפרוץ האיש מאד מאד.

דלכאורה אינו מובן:

21 ויתירה מזו: שאפילו בסיוס ה(י"ד) 190 אין הרמב"ם מקפיד לסיים דוקא בדבר טוב (ראה סיוס ספר נשים. אבל שם רק תיבה האחרונה אינו דבר טוב – ראה שיחת ש"פ מקץ תשד"מ ע"ד הסיוס דס' נשים וס' טהרה ברמב"ם).
22 ובמילא בהעתקתו בשו"ע אדה"ז שם.
23 ולהעיר, שבטור שם – אף שמקדים, כתב

20 מ"ע סוף מצוה צא. ושם: גרסינו בירושלמי דמס' דמאי ובתוספתא דבי"מ אין הפועל כו' (ומסוים) מפני גזול מלאכתו של בעל הבית שהרי יכשל כחו ויתחלש דעתו ולא יעשה מלאכה בכח והרי יעקב אבינו אמר כי בכל כחי עבדתי וגו'.

היותר הי' לו לומר בלשון הרגילה²⁴ „יעקב אבינו“²⁵. ובפרט שהדבר מחליש את הראי, שהרי זה מורה שהיתה זו הנהגה מיוחדת של „יעקב“ הצדיק.

לכאורה יש לומר, שכוונת הרמב"ם בכל הלשונות הללו היא ליישב את השאלה: הרי „אין למדין מקודם מתן תורה“²⁶, וא"כ איך אפשר ללמוד הלכה בהלכות שכירות מהנהגת יעקב לפני מתן תורה?

ולכן לא נקט הרמב"ם הלשון הרגילה בהבאת ראי „שנאמר“ (וכיו"ב), כי באמת אין למדין כן מיעקב, אלא זהו רק כעין אסמכתא (או רק גילוי מילתא וכיו"ב) כדי להביע ולבטא את גודל הדבר, כפי שנראה מזה שיעקב הצדיק „אמר כי בכל כחי עבדתי . . לפיכך נטל שכר זאת אף בעולם הזה“.

אבל זהו דוחק גדול, שהרי מצינו בכמה מקומות, ואף ברמב"ם (בהלכות

שלפני זה), שלמדים הלכות גם מקודם מתן תורה (וכמו בשייכות לפרשתנו גופא, שיליף הרמב"ם²⁷ ההלכה ש„אפילו בחולו של מועד אין נושאין נשים . . לפי שאין מערבין שמחה בשמחה שנאמר²⁸ מלא שבוע זאת ונתנה לך גם את זאת“); ואין מזה סתירה לכלל ד„אין למדין מקודם מתן תורה“, ומצינו תירוצים שונים והגדרות שונות בזה במפרשים²⁹. ופשיטא בעניננו, כשהגדון אינו דין פרטי אלא הנהגה כללית, הדרך בעבודת הפועלים ע"פ התדברות והסכם הדדי דבני אדם, שבוה ודאי שאפשר ללמוד³⁰ מקודם מתן תורה³¹.

143 יתר על כן: מצינו בעניננו גופא, עבודת יעקב ללבן, שלמדים מיעקב, כדאיתא בגמרא³², „עד מתי שומר שכר חייב לשמור עד כדי הייתי³³ ביום אכלני חורב וקרח בלילה“³⁴.

(27) הל' אישות פ"י הי"ד (מירושלמי מו"ק פ"א ה"ז).

(28) כט, כז. וראה פרש"י שם – מירושלמי. וברמב"ן שם.

(29) ראה בארוכה במקומות הנ"ל הערה 26. ויש"ן.

(30) מהאופנים שאפשר ללמוד מקודם מ"ת (ראה בהנסמן בהערה הנ"ל): אופני קיום מצוה; דבר שיש בו טעם וסברא; במקום שאין סברא לחלק; לימודים שהם בתורת גילוי מילתא. וראה לקו"ש ח"א פרשתנו (ע' 65 ואילך) ע"ד הלימוד דאין מערבין שמחה בשמחה דלמדין מפרשתנו. (31) להעיר מדברי הרמב"ן עה"ת (וישלח לד, יג): ועל דעתי הדינין שמנו לבני נח בז' מצות שלהם . . בדיני גניבה ואונאה ועושק ושכר שכיר ודיני השומרים כו' ודיני מקח וממכר. והיינו שתוכן הדינים דפ' משפטים הי"ז בכלל ז' מצות ב"נ.

(32) ב"מ צג, ב.

(33) פרשתנו לא, מ.

(34) וראה שאילתות פרשתנו שאילתא כ.

הרמב"ם כו" – מעתיק הל' „שכן יעקב אמר כו" (ומשמ"ט „הצדיק“).

(24) ראה לדוגמא – הל' יסוה"ת פ"א ה"ט"י (בנוגע למשה); פ"ו ה"ט (אברהם); פ"ז ה"ג (יעקב); שם ה"ו, פ"ח, פ"ט ה"א וה', פ"י ה"א וה' (משה); הל' ע"ז פ"א סה"ב ואילך (אברהם, יעקב ומשה). ועוד.

(25) וכ"ה הלשון בסמ"ג שם. לבוש שם. ולהעיר מרמב"ם סוף הל' מילה „בוא וראה כמה חמורה מילה שלא נתלה למשה רבינו עלי“ – ומשנה מלשון המשנה (נדרים לא, ב) „למשה הצדיק“. וראה לעיל ע' 58 הערה 40.

(26) ראה שד"ח כללים מערכת האל"ף כלל שכא. פאת השדה כללים מערכת אל"ף סקל"ה סק"י. אנציקלופדי' תלמודית ערך אין למדין מקודם מ"ת. ויש"ן.

(* שם פ"ה ה"י „וסף הצדיק“ – אבל שם מובן הטעם.

ד. ויש לומר ההסברה בזה:

באמצעות הראי' „שהרי יעקב הצדיק אמר כי בכל כחי עבדתי את אביכן לפיכך נטל שכר כו", מלמדנו הרמב"ם את גדר החיוב „לעבוד בכל כחו". זהנה בתחלה כתב „כדרך שמוזהר בעה"ב שלא יגזול שכר עני כך העני מוזהר שלא יגזול מלאכת בעה"ב ויבטל מעט בכאן ומעט בכאן ומוציא כל היום במרמה אלא חייב לדקדק על עצמו בזמן כו", ולאחרי זה המשיך והוסיף: וכן חייב לעבוד בכל כחו.

ולכאורה הי' אפשר לפרש כוונתו, שהחיוב לדקדק על עצמו בזמן שייך לענין „שלא יגזול מלאכת בעה"ב", ואילו החיוב „לעבוד בכל כחו" אינו שייך (כ"כ) למלאכת בעה"ב (שנאמר שכשאינו עובד עבודתו בכל כחו אינו מקיים „שלא יגזול מלאכת בעה"ב"), אלא זהו ענין השייך לגברא מצד עצמו, היינו לפועל העובד, לנאמנותו, שעליו להיות מסור לעבודתו עד כדי „לעבוד בכל כחו". כלומר: אין זה (בעיקר) מצד הגדר ד„בין אדם לחברו", בין הפועל לבין בעה"ב, אלא זהו מעין גדר דבין אדם למקום.

ועל זה הביא הרמב"ם את הראי' „שהרי יעקב הצדיק אמר כי בכל כחי עבדתי את אביכן לפיכך נטל שכר זאת אף בעולם הזה שנאמר ויפרוץ האיש מאד מאד": הראי' אינה (רק) מהתחלת דבריו, שיעקב „אמר כי בכל כחי עבדתי את אביכן"

(ואדרבה, על זה הי' אפשר לומר שיעקב הדגיש בכך³⁵ שהנהגתו היתה

לפנים משורת הדין, עבודה שאינו מחוייב בה³⁶, ואז הרי זו ראי' לסתור – שאין חיוב על כל פועל לעבוד בכל (כחו)

אלא (עיקר) הראי' היא מהמשך הלשון „לפיכך נטל שכר זאת כו" (ובאופן של) ויפרוץ גו":

החידוש בזה הוא (לא כל כך בזה שיעקב קיבל שכר מהקב"ה על קיום ציווי ה' (שבשאר מצוות אפשר שהי' זה (רק) בעולם הבא, ואילו כאן קיבל שכר מצוה גם בעולם הזה) – אלא³⁷ שקיבל „שכר זאת", את השכר על מלאכתו;

כלומר, ענין „נקבה שכרך" (שהתנה לבן עם יעקב) הביא בפועל לידי זה ש(אע"פ שלבן ביקש לרמות כו, מכל מקום – כיון ש„בכל כחי גו", אזי) „ויפרוץ האיש מאד מאד", שקיבל שכר בהתאם לעבודתו שהיתה באופן ד„בכל כחי עבדתי".

ומזה מובן, שהחיוב „לעבוד בכל כחו" אינו שייך רק לגברא, לפועל כשהוא לעצמו, כי אם למלאכתו לבעה"ב. ולפיכך קיבל יעקב שכרו על זה גם בעולם הזה.

36 וראה גם מדרש הגדול פרשתנו לא, לט. פי"א בן הרמב"ם שם. ועוד.

37 וכמ"ש הרמב"ם בפיה"מ ריש פאה, שזהו החילוק בין ה„מצות המיוחדות לאדם בנפשו במה שיש בינו ובין הקב"ה", שבה „תחשב לו לצדקה ויגמלהו הקב"ה עלי' לעוה"ב", וה„מצות התלויות בתועלת בני אדם קצתם עם קצתם (בין אדם לחבירו)", „שתחשב לו לצדקה לעוה"ב לפי שעשה המצוה וימצא טובה בעוה"ז כעבור שנהג מנהג הטוב בין בני אדם כי כשינהג מנהג הזה ינהגו אחרים כמנהגו יקבל כמו כן שכר מהענין ההוא". אלא שבנדו"ד „נטל שכר זאת" לא מלבן הארמי באופן ישר.

35 וכמ"ש המאירי ב"מ שם (לדעת רבה) – גבי הפסוק „הייתי ביום אכלני חורב גו".

האבות – יעקב אבינו, אלא זהו אופן החיוב של פועל, כל פועל, לגבי מלאכת בעה"ב.

ו. חידוש זה גופא – שהחיוב לעבוד בכל כחו שייך (לא רק לנאמנותו הכללית של הפועל, אלא) למלאכה שעושה עבור בעה"ב – אפשר לפרשו בכ' אופנים:

אופן הא' – אמנם הדבר שייך לגוף המלאכה, אבל זהו ענין נוסף על עצם המלאכה לבעה"ב; זהו חיוב נפרד של הפועל כלפי בעה"ב.

וכן היא שיטת הרמב"ם, שחילק את ההלכות השייכות לגזל מלאכתו של בעה"ב לב' הלכות נפרדות: בהלכה הראשונה הביא את הדינים ד"אין הפועל רשאי לעשות מלאכתו בלילה כו' מפני גזל מלאכתו של בעה"ב שהרי תשש כחו כו' ולא יעשה מלאכה בכח"; ובהלכה שלאחרי' מתחיל (ענין חדש): „כדרך שמוזהר בעה"ב שלא יגזול שכר עני כו' כך העני מוזהר שלא יגזול מלאכת בעה"ב ויבטל מעט בכאן כו', אלא חייב לדקדק על עצמו בזמן כו' וכן חייב לעבוד בכל כחו כו'”

כי לפי שיטת הרמב"ם אלו הם ב' גדרים שונים: חיוב אחד על הפועל לעשות מלאכתו בכח, וחיוב נפרד – „לדקדק על עצמו בזמן כו' וכן חייב

ה. עפ"י יש להמתיק את ב' הדיוקים הנ"ל בלשון הרמב"ם:

(א) לא כתב „שנאמר“ אלא „שהרי“ – כי הראי' אינה (רק) מן הפסוק „כי בכל כחי עבדתי את אביכן“, אלא (גם) (ובעיקר) – מכל המשך הדברים: „לפיכך נטל שכר זאת כו'”.

(ב) לא כתב „יעקב אבינו“ אלא „יעקב הצדיק“, והביאור בדבר:

מדברי הרמב"ם בריש הלכות דעות מובן, שכתואר „צדיק“ (שנוקט הרמב"ם בספר היד) אין כוונתו למהדר במצוה וכיו"ב, אלא למי שנוהג כפי הדין והחיוב. וכמשמעות הפסוקים³⁸ שהביא שם בנוגע למדות והנהגות, אשר ההולך „בדרך הישרה היא מדה בינונית“ נקרא (בלשון הפסוק³⁹) „צדיק“⁴⁰ (ומי ש„מדקדק על עצמו ביותר“ ועושה „לפנים משורת הדין“, נקרא „חסיד“⁴¹).

וזהו תוכן דברי הרמב"ם – שהנהגתו של יעקב לעבוד בכל כחו לא היתה ענין של מדת חסידות כו' (הנהגה מיוחדת⁴¹ מצד היותו א' מג'

(38) פ"א ה"ד.

(39) אף שהוא עצמו מתארו (שם ובה"ה) „חכם“ ושהיא „מדת חכמה“.

(40) וראה שם ה"ו „כך למדו בפירוש מצוה זו מה הוא נקרא חנון כו' צדיק וישר כו'”.

(41) שם ה"ה.

(41*) אין לזה סתירה מהמבואר לעיל ע' 58 (כנ"ל הערה 25) בהטעם דשינה הרמב"ם בסוף הל' מילה מלשון צדיק שבמשנה להדגיש שהוא דבר הנוגע לא רק למשה הצדיק, כי בהל' זיעות מדובר (בצדיק חכם חסיד) בדיעות ומדות הנוגעות ליחס בין אדם לחבירו, ועד"ו הוא בנדו"ד, ואין זה שייך (כ"כ) להמדובר בהל' מילה מצוה שבין אדם למקום שבזה אפ"ל שהכוונה לצדיק ממש (ועד"ל הלשון „צדיק“, „צדיקים“ בהל'

תשובה פ"ו ה"ד. פ"ז ה"ד. פ"ח ה"א וב'. ובפרט דבא לומר החומרא דמצות מילה „כמה חמורה מילה שלא נתלה כו' עבורו אפילו שעה אחת כו'“, אין מקום לכתוב ל' צדיק כי אפשר לבעל דין לחלוק שרק לצדיק כפשוטו לא נתלה אפילו שעה אחת (ולא למי שהנהגה שלו ישרה, או צדיק בדינו ככרפ"ג דהל' תשובה שם).

לעבוד בכל כחו". והחילוק ביניהם יש לומר:

החיוב לעשות מלאכתו בכח הוא ענין בעצם המלאכה – שאם חסרה מלאכה בכח, הרי זה חסרון בחלות שם מלאכה. משא"כ החיוב, "לעבוד בכל כחו" אינו משום שבהעדרו אין כאן גדר מלאכה, אלא הוא מצד ההתחייבות הפרטית של פועל זה (לבעה"ב הפרטי הזה).

בסגנון אחר קצת: חיוב, "מלאכה בכח" (סתם) שייך לחפצא של המלאכה, ואילו החיוב, "לעבוד בכל כחו" הוא בשייכות לגברא, בין הפועל לבעה"ב, דפועל גופו קנוי⁴² לבעה"ב⁴³.

משא"כ לדעת רבינו הזקן, אין כאן ב' הלכות שונות – מלאכה סתם ומלאכה בכל כחו – אלא זוהי הלכה אחת; מלאכה בכח ומלאכה בכל כחו אינם ב' גדרים שונים (גדר מלאכה בכלל, וגדר נוסף השייך להתחייבות (ולקנין) הפועל לבעה"ב הפרטי), אלא הכל גדר אחד הנוגע למלאכת בעה"ב⁴⁴.

146 ולכן הביא רבינו הזקן את הדינים ד, "אין הפועל רשאי כו" בתור המשך להקדמה, וכדרך שבעה"ב מוזהר כו' כך העני מוזהר שלא יבטל מלאכת בעה"ב כו' חייב לדקדק על עצמו בזמן כו' וכן חייב לעבוד בכל כחו כו' (לפיכך אין הפועל רשאי כו')."

ז. ע"פ הנ"ל יש לבאר גם כן כמה שינויים (קלים) בלשון אדמו"ר הזקן לגבי לשון הרמב"ם – דאע"פ

קנוי לבעה"ב לדקדק בזמנו ולעבוד בכל כחו גם כשאינן הפסד לבעה"ב. (44) והיינו, דלהרמב"ם – רק החיוב דלעבוד בכל כחו הוא, לפי שפועל גופו קנוי, ולאדה"ז – גם העבודה בכח הוא לפי שגופו קנוי*.

* ראה שר"ע אדה"ז הל' שאלה ושכירות וחסיומה סכ"א (מרמב"ם הל' שכירות פ"ט הי"ז. שר"ע חו"מ ס"ל ט"ז ס"ג): פונעל העובד לבעה"ב בין בשכירות לזמן בין בקבלנות אפי' כבר קבל כל שכרו יכול לחזור בו באמצע פנותו כו' שנאמר כי לי בני עבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים (מוס"ף על לשון הרמב"ם ומפרש), שיעבדו שלא ברצונם מחמת שכבר נשכרו". והיינו שבזה מתבטא, לא עבדים לעבדים, אבל, גופו קנוי" למלאכתם (ולהעיר מההמשך בשו"ע אדה"ז שם (מהגהות מרדכי ב"מ פרק האומנין, רמ"א שם): ולכן יש מי שאומר שאין לפועל או מלמד כו' להשכיר עצמו כו' יותר מג' שנים כו' ביותר מג' שנים יצא מכלל שכיר ונכנס בכלל עבד והתורה אומרת כי לי בני עבדים כו'). וראה מחנה אפרים שם.

42) ראה ריטב"א ב"מ (י, א וברפ"ו שם). ועוד. וכ"ה דעת הרמב"ם (הל' מכירה פ"ג הט"ו – ראה בכ"ז מחנה אפרים הל' שכירות פועלים ס"א יב וס"ו) (וע"ש סו"א, דמהרמב"ם הנ"ל נראה דכל פועל גופו קנוי – לא רק כאשר נשכר לבעה"ב לכל מלאכה).

43) ואולי י"ל, דבהלכה ז מדובר אפי' כאשר לא יחסר בגוף המלאכה (לבעה"ב) כשלא ידקדק בזמן ולא יעבוד בכל כחו* [ולדוגמא – פועל בעל כח גדול, שגם אם לא יעבוד בכל כחו (או לא ידקדק בזמנו) יוכל להשלים המלאכה הקצובה ליום זה. וכו"ב] – ומ"מ חייב לדקדק בזמנו ולעבוד בכל כחו מחמת התחייבות הפועל לבעה"ב שגופו קנוי לו.

ועפ"ז מתורץ ג"כ: (א) למה הוזקק לראי' שאין לבטל, מעט ככאן ומעט בכאן" מהא ש, הקפידו על ברכה רביעית כו' – דלכאורה ה"ז גזילה! (ב) ההקדמה, כדרך שמוזהר בעה"ב שלא יגזול שכר עני ולא יעבדו כו' העני כו' – למאי נפק"מ? – כי הדיק בזה הוא (לא רק ש, לא יגזול כו', כ"א גם) ולא יעבדו, שאין בזה גזל (שהרי משלמו אח"כ), ומ"מ ה"ז (כעין) גזל העני מפני שהוא משועבד אליו לשלמו תיכף (ו, כך העני" – גופו

* משא"כ בהלכה ו, שעי"ז ש, לא יעשה מלאכה בכח" חסר בגוף המלאכה ויש הפסד להבעה"ב ממלאכה זו.

התחייבותו (וקנינו) לבעה"ב. ונמצא, שהאיסור „לעשות מלאכה בלילה כו" (וכיו"ב) אינו בגדר גזילת מלאכתו של בעה"ב, ואין זה אלא גרם – „ולא יוכל לעשות מלאכת בעה"ב בכח"48 (שלאחרי זה, כשיעשה את „מלאכת בעה"ב", לא תוכל המלאכה להיעשות כדבעי).

(ב) בראי' מיעקב כתב הרמב"ם „לפיכך נטל שכר זאת", ואילו לשון רבינו הזקן היא „לפיכך נטל שכרו"49

– כי לשיטת הרמב"ם, השכר עבור עבודתו בכל כחו הוא ענין נוסף על השכר עבור עצם המלאכה לבעה"ב. אמנם זהו השכר השייך לגוף המלאכה (וכנ"ל סוף סעיף ד), אבל בכל זאת זהו ענין נוסף על עצם המלאכה. ולכן דייק הרמב"ם וכתב „שכר זאת", היינו השכר המיוחד על עבודה בכל כחו.

משא"כ רבינו הזקן מדגיש „לפיכך נטל שכרו" – כי לשיטתו אין כאן שני דברים נפרדים, עבודה סתם ועבודה בכל כחו, אלא עבודה בכל כחו היא

48 ואולי יש לומר, שזהו גם טעם השינוי בשו"ע אדה"ז „שהרי מחליש כחו" (כבטושו"ע שם), וברמב"ם „שהרי תשש כחו ותחלש דעתו": הרמב"ם, דס"ל דהוי דין ואיסור בפ"ע, מדגיש בלשונו (לא פעולת האדם, כ"א) הנפגל כבר אז – „שהרי תשש כחו (ותחלש דעתו)", שלכן כשעושה פעולות אלו אינו בגדר פוגעל העובד ובמילא הרי"ז בגדר „גזל מלאכתו של בעה"ב" גם לפני זמן המלאכה בפועל;

משא"כ אדה"ז, דס"ל שאינו איסור בפ"ע (כ"א) רק מסובב מהחיוב „לעבוד בכל כחו" וכשעושה מלאכה בלילה כו' הוא רק גרם כו' – מדגיש פעולת האדם: שהרי מחליש כחו (וגרם) שלא יוכל לעשות מלאכת בעה"ב בכח.

49 בטור „נטל שכר בעוה"ז על כן", ובשו"ע „נטל שכרו בעוה"ז" – ובשניהם בהשמטת „אף", ובלבוש „וזכה ונטל שכרו בעוה"ז ובעוה"ב".

שלכאורה שינויים קלים הם, הרי ע"פ הידוע בגודל הדיוק בלשונו הזהב של רבינו הזקן, ובפרט כשבכך משנה מלשון הרמב"ם, יש לומר, שזהו שינוי גם בתוכן:

(א) בסוף ההלכה הראשונה, שבה ביאר הרמב"ם את טעם הדינים „אין הפועל רשאי לעשות מלאכתו בלילה כו' מרעיב ומסגף עצמו כו" – כתב: „מפני גזל מלאכתו של בעה"ב"45, שהרי תשש כחו ותחלש דעתו ולא יעשה מלאכה בכח"; ואילו רבינו הזקן שינה כמה פרטים: (א) השמיט התיבות „מפני גזל מלאכתו של בעה"ב"46. (ב) במקום „ולא יעשה" כתב „ולא יוכל לעשות". (ג) במקום „מלאכה" כתב (והוסיף) „מלאכת בעל הבית"47.

וע"פ הנ"ל יש לומר: לדעת הרמב"ם החסרון כאן הוא „ולא יעשה מלאכה בכח" – חסרון בעצם (שם) מלאכה. ולפיכך, תיכף כאשר הפועל מעמיד עצמו במצב של „ולא יעשה מלאכה בכח" הרי זה בגדר „גזל מלאכתו של בעה"ב" (לפי שאינו ראוי להיות פועל – מלאכתו לאו מלאכה היא).

משא"כ לשיטת רבינו הזקן, החסרון כאן הוא בזה ש„לא יוכל לעשות מלאכת בעל הבית בכח", מכח

45 וכ"ה בתוספתא שם. ובירושלמי שם „מפני שהוא ממעט מלאכתו של בעה"ב". ובטושו"ע (ולבוש) שם (סי"ט) „מפני ביטול מלאכתו של בעה"ב".

46 וגם בתחילת הסעיף כותב, שלא יבטל מלאכת בעה"ב, ומשנה מלשון הרמב"ם שם „שלא יגזול מלאכת בעה"ב". אבל להעיר, שגם בטור שם, אף שמקדים „כתב הרמב"ם, כ' שלא יבטל כו'". 47 ועד"ז הוא בטושו"ע (ולבוש) שם: „שהרי מחליש כחו שלא יוכל לעשות מלאכת בעה"ב בכח".

עבודה נעלית ביותר, הן מצד השכל (השגה באלקות) והן במדות (אהבת ה' ויראתו) – אבל סוף־סוף זוהי עבודת הנשמה עצמה;

באותו הגדר דגוף חיוב המלאכה לבעה"ב, ולכן הנה השכר על עבודה בכל כחו נכלל בשכר עבודתו, „נטל שכרו“ (סתם).

ח. וההוראה מזה בעבודת האדם – כידוע שכל ישראל הם פועלים העושים במלאכתו של בעה"ב, זה הקב"ה⁵⁰:

טעם הדבר שהחיוב לעבוד בכל כחו נלמד מעבודת יעקב בבית לבן הארמי בחו"ל, הוא לפי שהעבודה שצריך אדם מישראל לעשות למען הקב"ה (בכל כחו) היא בדוגמת עבודת יעקב בבית לבן.

כידוע⁵¹, ענינה של עבודת יעקב בבית לבן הוא – שעבד עבודתו מחוץ לד' אמות דבית מדרשם של שם ועבר, ואפילו מחוץ לבית אביו יצחק בארץ ישראל, ששם היתה עבודתו בתוך עולם הקדושה; בבית לבן היתה עבודתו בחוץ – חרון אף של מקום (בעולם)⁵², לעשות את העולם לדירה לו ית'.

ועד"ז הוא תוכן עבודת כל אחד מישראל בתור „פועל“ של הקב"ה:

עבודת הנשמה את ה' בעודה בעולמות העליונים, לפני ירידתה לעולם הזה והתלבשותה בגוף, בהיותה במצב של „עמדתו לפניו“⁵³ – הרי היא

50 כמאמר המשנה – אבות פ"ב מט"ז. וראה בארוכה לקו"ש חי"ז (ע' 387 ואילך) כמה פריטים בעבודת בני"ש ושכר פעולתם שהם כדוגמת פועל. וראה גם לקו"ש חכ"ט ע' 138 ואילך. חל"ד ע' 132 ואילך.

51 כמבואר בדרושי חסידות בפרשתנו עה"פ ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה.

52 רש"י ס"פ נח.

53 מלכים א יז, א. ית, טו. מ"ב ג, יד. ה, טז. זח"א רלג, ב. ח"ג סח, רע"ב. – ולהעיר שבמאמרי

148 דוקא כאשר הנשמה יורדת לעולם הזה הגשמי, ושם גופא, אין האדם נשאר תמיד מסוגר רק בד' אמות של תורה ותפלה, אלא הוא עוסק בעבודת הבירורים לעשות את התחתונים, „שאין תחתון למטה ממנו“⁵⁴ לדירה לו ית' – הנה בזה הוי פועל של הקב"ה, והמלאכה היא מלאכתו של בעה"ב⁵⁵.

ט. ועל כך בא הלימוד מיעקב, שמלאכה זו צריכה להעשות „בכל כחו“:

לא זו בלבד ש„חייב לדקדק על עצמו בזמן“

דא"ח (תו"א ס"פ וישב ל, סע"א). שרש מצות התפלה פמ"ב (קמ א). אוה"ת בראשית תתרמה, ב. ועוד) הובא הכתוב „חי ה' אשר עמדתו לפניו“ (כבוהר ח"א וחי"ג שם), והוא הכתוב דמ"ב ה הנאמר באלישע. אבל בלקו"ת חקת (סד, ד), „כמ"ש אליהו חי ה' אשר עמדתו לפניו“ (ועד"ז הוא בד"ה קדושים תקס"ב (דרמ"צ קנג, ב). מאמרי אדה"ז (פרשיות ח"ב ס"ע תרפז. תקס"ה ח"ב ע' תשעו). סידור רסג, ב. סה"מ תרנ"ז ע' קעז. ועוד). ובסה"מ הש"ת ע' 13: דוהו שאמר אליהו חי ה' אלקי ישראל אשר עמדתו לפניו (וראה הערה שם) – ועד"ז בסה"מ תש"ח ע' 211 (וראה שם ע' 210). תש"ט ע' 7 וע' 185.

ככ"מ מהג"ל הכוונה להנשמה למעלה בכלל, ובכ"מ מדובר במדרי' דנשמת אליהו (כפרת) למעלה (כבסה"מ פרשיות, סידור שם, סה"מ תרנ"ז ועוד). ובכהנ"ל כמה פ"ב „עומדים“ (למעלה). ואכ"מ.

54 תניא פל"י.

55 ראה לקו"ש חט"ו ע' 244 ואילך. ע' 254 ואילך. ויש"ב ובכ"מ*.

(* וראה לקו"ש ח"ב ע' 56 ואילך, שעד"ז הוא החילוק בין שכיר ושליח. ע"ש).

ועדיין אפשר שיעלה על דעתו, שאין זה אלא ענין של הידור מצוה, כי לעשיית הדירה נוגע בעיקר כח המעשה שלו – ועל כך באה ההוראה, שזהו חיוב גמור, שבלעדיו הרי זה גזל (ביטול) מלאכתו של בעה"ב.

„שם מלאכה” – דעשיית דירה לו ית' בתחתונים – אולי יכול להיות אפילו כשהדבר נעשה רק בכח העשי', אבל כדי שתהי' זו מלאכת בעה"ב⁵⁷, חייבת העבודה להיות בכל כחו. אצל אדם מישאל צריך להיות נרגש בכל כולו שכל ענינו הוא למלא את שליחותו של הקב"ה לעשות לו ית' דירה בתחתונים, ובתור פועל הרי גופו קנוי לבעה"ב, זה הקב"ה, וממילא עושה הוא את מלאכת בעה"ב בכל כחו.

ועי"ז שהאדם מבצע את המלאכה בכל כחות נפשו, אזי „נוטל שכרו אף בעולם הזה”, עד לאופן של „ויפרוץ האיש מאד מאד”, ב' פעמים מאד, בלי גבול האמיתי⁵⁸ – כי דוקא ע"י העבודה בעולם הזה מגיעים לידי „מאד” האמיתי⁵⁹.

(משוחות ש"פ ויצא תשי"ט)

– כי אם „יבטל מעט (ב)כאן ומעט (ב)כאן”, ויאמר בלבו שלא יארע דבר אם ידחה את מלאכת בעה"ב מעט, ובינתיים יחטוף ענינים הקשורים לשלימותו הוא (ימלא כרסו כו' כדי שתהי' לו השגה בתורה וכיו"ב) – יגרום הדבר שיהי' „ומוציא כל היום – כל היום לעשותם” – במרמה”;

אלא יתר על כן – „חייב לעבוד בכל כחו”⁵⁶, בכל כחות הנפש⁵⁶:

יכול יהודי לחשוב, שכאשר עודנו בד' אמות של תורה ותפלה, אזי עליו להשתמש לעבודתו בכח השכל, ללמוד התורה בהבנה והשגה, וכן במדותיו, איזוהי עבודה שבלב זו תפלה⁵⁷, עבודת התפלה מתוך אהבה ויראה;

אבל כאשר יוצא „החוצה”, ועבודתו היא לעשות את העולם לדירה לו ית', הנה שם נדרשת בעיקר הפעולה בכח העשי' שלו, והעבודה נעשית רק ע"י קבלת עול שבנפש

– על כך באה ההוראה, שגם בעבודתו לעשות דירה לו ית' בתחתונים, חייב הוא לעבוד בכל כחו; לא רק בכחות התחתונים שלו, אלא גם בכחותיו הפנימיים, כח השכל, המדות, ואף בכחות המקיפים, הרצון והתענוג שלו.

57* (להעיר מהלשון בתורת הבעש"ט הנ"ל (הערה 56*) „מפני שהשי"ת רוצה כו'”. וראה שם המשך המאמר.

58 ראה תו"א פרשתנו כג, ג. תו"ח וישלח לט, ד. וראה הערה הבאה.

59 ע"ד המבואר בלקו"ת שלח (לו, א. לה, רע"ג – הובא בתו"א שם. ועיי"ש, ב) בפ"י, טובה הארץ מאד מאד (ב"פ מאד).

56 עיין לקו"ת חוקת טה, ד וט"ז.
56* (ראה צוואת הריב"ש בתחלתו ס"ג (כש"ט סר"כ. אר"ת להה"מ סו, א): האדם צריך לעבוד השי"ת בכל כחו שהכל צורך גבוה מפני שהשי"ת רוצה שיעבדו אותו בכל האופנים.
57 (תענית ב, א. רמב"ם ריש הל' תפלה.

